

“TENE” OMENDUA

Aurtean, besteak beste, Euskerazaintzak eta Debako erriak atsegiñez ospatu eben itxas-ertzeko uri ontako alaba argi Muxika'tar Errobustene euskal idazle ernea. Berton jai, bizi izan eta zartzaro luze Jainkoaren besoetan illa.

Onela idatzi neban nik nere “Euskal Literatura” liburuan, V-garren tomuan, 209'garren orrialdean: “**Tene** izenordez ezagunado dugun euskal idazle ta oler-lumatik irteadako oro ere, idatziak lekuko, orrelaxe dituzu. Deba'n munduratu, 1888-5-24'an, eta bertan, bere jaioterri muñuñu politean eta beretarren artean, jatekoz onridutako denda baten arduradun, bizi izan da bere bizitzaldi luzean. Argi ta ezkongee, astia izan du orrez gaiñ, artu ta utziaz, euskal lan txairoak osatzeko ere. Biregarro iduri, tarteka mar-teka sarri egin dizkigu kantaldi ederrak. Bertsoz eta itz askatuz egin ere. Aren lanetatik, sarituak ez dira gutxi izan”.

Eta lengoan, aurtengo orrillaren 28'an, Euskerazaintza'k, zapatuz, iragarrita eukanez, bere illeroko batzar ostean, egin eutson omenaldi ederra. 11,30 erdietan, meza nagusia zazpi apaizek emonda; eleizan jente asko ta koruan abeslari talde gazte erri-me. Mezan erdiko bertako jauna, izlari Anes Arrinda, sagara ostean erriko dantzarien ekiñaldia. Jaunartze luzea... Jarraian “Tene”ren denda ate buruan ari eskiñitako plaka dotore bat agertzea erriko agintari, apaiz-praile, andra-gizon, gazte ta zarren aurrean; dantzari trebeen artaziak, txaloak, eta Euskerazaintzakoen bazkaria. Kultur Etxean itzaldiak be egon ziran Euskerazaintzak eratuta: Maritxu Barriola izan zan bat eta Augustin Zubikarai bestea “Tene” goratzen alegindu ziranak.

Nik izan neban artu-emona Muxika andereñoarekin, Eibar'en egin nituan iru urteetan batez be; urtean lau bat ostera egingo neutsozan, eta euskal arloa izan oi zan bion alkarrizketa. Bere gaztetako euskal lanak, Donostia'ko “Argia”-n, Bilbo'ko “Euzkadi”-n eta Zornotza'ko “Jaungoiko-Zale”-n argitara emonak. Ementxe argitaratu eban, On Zirilo Artzubiaga'k zirikatuta batez be, berak biotzez maite eban **Miren Itziar'i Idazkiak eta Olerkiak** liburua, 1923'an argitaratua.

Ez eukan eskola andirik, berak esaten eustanez; gaztetako ikasketak eta geiago ez. Gogoz irakurten zitun olerkiak, eta antzerki-lanak. Dendan ez eukan berak nai beste asti euskal lanak osatzeko. Alan be, igande ta jaiari zerbait kenduta, jolasketak be itxita, an eta emen azaltzen zituan artikuluz gaiñ, lantxo ta liburu oneik be, aitatuturiko **Idazkiak** eta **Olerkiak**, Gogo-oñazeak (1934), **Gabon** (1935), **Juan Jose** (1936), iru antzerki liburu. Lenengo biak Tolosa'ko “Antzerti” aldizkarian datoz, eta irugarrenagaitik onela idatzi eustan Tene'k, 1973'ren abenduan: “Ni, 1936'ko jorrallean, Oñati'n egin zan Asamblea Mariana Diocesana”-ra aurkeztu nintzan, “Certamen Literario” saillera. Amabi gai ziran, batzuk erderaz, besteak euskeraz. Nik bidali nuan iru ataldun antzerki bat, “Juan Jose”, saritua izan zan. Gai bakoitzerako sari bakarra eta nereak berea irabazi zuan. Diruaz gaiñera “Diploma” eman zidaten On Mateo Mujika Gotzai jaunak izenpetuta, berak eman ere. An laister, illabetera, gure guda. Gu bezela gure Gotzai jaunak emendik aldegin bearra izan zuan Prantzi'ra. Gasteiz'en beste Gotzai berri bat eta beste kontu batzuk... Ez beintzat euskerarentzat onak. An galdu zan nere antzerkia, ta beste askoren lanak”.

Jeltzale bizkorra genduan. Olan agertzen jaku bere **Idazkiak eta Olerkiak** liburuan. Itziar'ko Amari eskintzen dautso, onela esanik: "Zuri, Itziar'ko Ama Neskutza maite orri opaltzen dizut, nere lenbiziko idazti au, Ar zazu maitez, eta onetsi, euzkaldun emakume artean, Jel-aldez emaitz ederrak bildu ditzan". Jel-aldezko idazkiak, kartak, Miren Itziar'i zuzendu eutsozan eta olerkiak orduan asko idazten eben "Aberri" ta "Zargaste" euskal idazleai.

Gogoan ditu aberria ta beronen izkuntza maite dabezan amak, seme-alabaz inguratuak. Oneik aberri ta euskera meite izaten erakutsi bear dautse seme-alabai. Ederto diño: "Euzkaldun eta ama: zer geiago bear du emakume euzkotarrak bere ele aldez lanik ederrrena egin al izateko? Bere umetxuak euzkaldun eta euzkaltzale azi, ara emen emakume abertzalearen egiteko garrantzi aundidun bat, eta euzkera aldez eragioen aundidun bat. Amaren magalian ikasitako izkuntza oi du geien-geienean gizonak izkuntz berea, eta amaren magalian maitatzen ikasitakoa, beti maiteko duen izkuntza; eta auxe da euzkerak, biziko ba'da, bear-bearrezko duana: bere eletzat artu eta maitatu duen semeak. Abek, berriz, dasakizudan bezela, emakumeak eman lezaizkio inork baiño obeto, osoago, beretzakoago".

Adin oneko egifiak ditu itz-neurtuak. Eta ez gero suster barik. "Xalu ta gozo egifiak daude —idatzi neban nik—, neurkera ugariz naiz arrantzaleai, naiz amonari, naiz ikazgiñai, naiz biotz maitaleai zuzenduak. Bere garaian izan zuten olerkiok arrakasta ta atzerik. Watson Kirkkonell jaunak, esaterako, bere olerki liburu **European Elegies** (Ottawa, 1928) osotu ta argitaratu zuenean, Tene'ren **Udazken-ala** artu zuen bilduma artarako, ingeleraz jarrita. Nik neure "Milla Euskal Oleri Eder" eratu nebanean, Tene'ren sei sartu nebazan bertan: "Ama", "Muxua", "Ikazkin lilluratua", "Gogo-negarra", "Arno'ko Gurutzia", ta "Neskuts minduari".

Bere etxetik itxasoa ta Arno mendi ez txikia aurrez aurre. Kurutzea bere gaiñean. Au baleiteke bertarik ez ikustea, baiña Tene'k, mendigoizale antzo, askotan ikusia dauko, beti zoragarri. Amairu estrofako olerkia dozu, gustoz biribildua. Ona lenengoak:

Leiotik neretzat aurrez aurre beti
gaillurrean zutik dagon kurutza.
Maitasun legeak ludian geznari
gure erriko mendi-tontor bakoitza.

Bera asabendandik gogoan damagun
Jaun siñismenaren ikur maitea,
aberrri nerean elburutzat degun
goi aberrirako zuzen-bidea.

O Arno mendian zeru-lurren mugan
ikusten zaitudan kurutz lerdena!
gogora mintzatzen begietan dedan
ikusgarri eder eta onena!

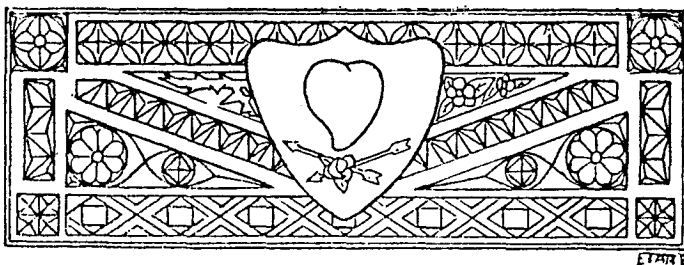
Eta "udazken-ala" deritxonaren bostgarrenaren au:

Amaitu dira, bai, neska-mutillen
itur-ondoko egunak,
gogorki ditu ba ortik bidaldu
euriak eta bisutzak.
Ai, bai luze itunak maitalientzat

neguko gau illun baltz-baltzak,
ames egitera deitzen ez ba'leu
sukalde zarreko suak.

Alakoren batean agertu oi dira onako emakume idazleak. Merezi daben omena eskiñiz goratu daiguzan, ba, or naiz emen daukaguzan euskal artistak. Gitxi gare-ala? Ez daiguzan eurok ixil-zokora bota. Urre-bitxi lez jaso ta txalotu baiño.

Aita Onaindia

“Asko dezakegu, asko; ain asko eze, gu gabe, emakume euskaltzale gabe, ezin liteke euskerak bizirik iraun, beste eleena bezela, beronen bizia ere, erabillia, aoz erabillia izatean dagolako; eta gizadiaren zati bat egiten degunez (ontan ere esaten dutenez gizasemeak baño zati andia-go), gizadiaren erdi bat egiten degunez, beñere ez da gauzen aldez edo kaltez gure eragiña aintzat ez artzekoa; len ere au bein baño geiagotan esan det-eta; eta bai zenbait gauzetarako gizasemeena baño almen geiagoduna; sustraiagotik ukitzen diegulako, edo ta beren oñarria dakigulako; orrengatik gera gu gauz oyen zoria erabaki dezakegunak. Abetako batzuk dira eleak, edo izkuntzak gizartean; eta gure aberrien elea euzkerea. Biziko ba'da, ele illa izango ezpa'da, beste guztien gain emakumien egipena da lenen lenen bear duana...”

“Tene” Mujika. “MIREN ITZIAR'I IDAZKIAK”.

“Eztogu erderazko itzik aotan erabili bear, esan gura doguna euskerazko itzakaz esan daikegunian”. Txomin Agirre.